

Підручник рідної мови для 5 класу НУШ: зміст і форми компетентнісного навчання

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

- АЛЛА ВОРОН
- ВОЛОДИМИР СОЛОПЕНКО

Відомості про авторський колектив підручника і модельну навчальну програму

Ворон Алла Анатоліївна

Очільниця Центру неформальної освіти та розвитку дитини «Мудрий Ворон» (м. Київ), учитель української мови і літератури вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, «Відмінник освіти України».

Педагогічний стаж – 26,5 років, стаж на посаді заступника директора закладу загальної середньої освіти – 20 років

Солопенко Володимир Анатолійович

Директор гімназії «Троєщина» II-III ступенів Деснянського району м. Києва, учитель української мови і літератури вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист.

Педагогічний стаж – 25 років, стаж на посаді заступника директора закладу загальної середньої освіти – 18 років

Алла Ворон і Володимир Солопенко – автори кількох поколінь підручників і посібників з української мови для 5-9 класів ЗЗСО з мовами навчання національних меншин, а також підручників з української мови для 10 і 11 класів (профільний рівень).

Підручник відповідає Державному стандарту базової середньої освіти (2020 р.), укладений відповідно до модельної навчальної програми «Українська мова. 5-6 класи» (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.)

Структура модельної програми та підручника

Вступ

Повторення вивченого в початкових класах. Текст. Речення. Слово

Лексикологія і фразеологія

Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія

Синтаксис і пунктуація

Повторення вивченого в 5 класі

«Щоб учитися було цікаво...»

Ретельно продумана структура кожного параграфа, що відповідає уроку або системі уроків

Детально розроблені уроки мовленнєвого розвитку, складові соціокультурної змістової лінії, акцент на вдосконалення культури мовлення учнів

Подано чіткі орієнтири та інструкції щодо самостійної роботи

Дібрано завдання і вправи конструктивного характеру для формування предметних і ключових компетентностей

Використано інтерактивні методики навчання

Компетентності, яких набувають учні (окрім предметних):

Спілкування державною мовою

5. I. Прочитайте. Що сказано про українську мову в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»?

Стаття 1 (фрагмент). Статус української мови як єдиної державної мови в Україні.

1. Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова.

2. Статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації.

3. Державний статус української мови є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави.

4. Статус української мови як єдиної державної мови в Україні визначається виключно Конституцією України.

II. Чому всі громадяни та громадянки України повинні знати й шанувати державну мову?

6. I. Розгляньте плакат. Поміркуйте, яке його призначення.

II. Розкажіть, яке б ви зробили оформлення для плаката, що популяризує українську мову.

Компетентності, яких набувають учні (окрім предметних):

Соціально-емоційні й підприємницькі компетентності

До речі...

Живе у Світлодарську на Донеччині звичайний хлопчик-школяр Данило Харченко. У цього хлопця добре серце й неабиякі підприємницькі здібності.

Він любить собак, жаліє і годує тварин, які опинилися на вулиці, бо їх залишили господарі. Щодня хлопець купує їжу для безпритульних собак і приходять у місце, де залишені людьми тварини чекають свого благодійника, радісно зустрічаючи Данила.

Де Данило бере гроші на їжу для тих, які були вірними друзями людям, що зрадили їх? Заробляє сам. У який спосіб? Дізнавайтесь!

Під час літніх канікул або у вихідні він ходить на риболовлю, ловить рибу, сам солить і сушить її, а потім продає, ще й доставляє додому власним клієнтам-замовникам, з якими налагодив зв'язок за допомогою соціальних мереж. За в'ялену рибу дістає гроші, ще й доставка велосипедом 5 гривень коштує.

Отак хлопець заробляє гроші, а витрачає на братів наших менших.

Мрія Данила — відкрити притулок для тварин, і він уже знає, як цю мрію втілити в життя, робить усе для того, щоб мрія стала дійсністю (За матеріалами інтернет-видань).

Навчання впродовж життя, загальнокультурні компетентності

64. I. Спишіть текст, ставлячи, де потрібно, коми.

Мій тато — блогер. Він мандрує гарними містами, фотографує та описує свої пригоди. Люди заходять до нього в блог, щоб почитати цікаві історії. Блогер повинен уміти помічати найменші дрібниці та цікаво про них розповідати. Треба добре володіти мовою та вміти знайти підхід до місцевих жителів, попутників і туристів. Це дуже складно але саме завдяки спілкуванню з людьми відкривається багато нового й корисного (За Н. Стерховою).

II. «Я хочу сказати своє слово». Назвіть риси, які повинен мати блогер, щоб його розповіді справді були цікавими.

Компетентності, яких набувають учні (окрім предметних):

Математичні компетентності

167. I. Прочитайте текст мовчки, підготуйте докладний усний переказ висловлювання.

У Політехнічному інституті в Києві встановлений перший в Україні пам'ятник всесвітньовідомому математикові Михайлові Кравчуку. На постаменті записані улюблені його слова: «Моя любов — Україна і математика». Михайло Кравчук — один із засновників електронно-обчислювальних машин, що стали прообразами сучасних комп'ютерів. Розробки вченого американці та японці застосували на телебаченні. Конструктор Сергій Корольов, учень Михайла Кравчука, став творцем космічних апаратів. «Ніколи не опускайте рук, займіться математикою — і ви прозрієте душею», — говорив академік Кравчук (З журналу).

Пам'ятник
Михайлові Кравчуку

II. Створіть хмару слів «Математичні терміни».

Компетентності, яких набувають учні (окрім предметних):

Навички самоконтролю й інформаційно-цифрові компетентності

467. I. Прочитайте текст за три з половиною хвилини.

ЕЛЕКТРОННЕ ЛИСТУВАННЯ: БУДЬМО ОБЕРЕЖНІ

Один із засобів поширення комп'ютерних вірусів є електронна пошта. Відкривання вкладеного файлу або листа від незнайомої людини, перехід на якийсь сайт за покликанням, уміщеним у листі, може призвести до поширення вірусу у вашій системі.

Пам'ятай, що не всім онлайн-друзям у грі можна довіряти! Ніколи не ділися інформацією про себе, як от: ім'я та прізвище, домашня адреса, адреса електронної пошти, паролі тощо. Тобі не відомо, хто насправді ховається за обліковим записом нібито ровесника: школяр або дорослий злочинець, який може скористатися твоєю довірливістю. Навіть друзям і однокласникам не варто розкривати паролі або розповідати, наприклад, про маленькі родинні таємниці чи заплановані подорожі.

Компетентності, яких набувають учні (окрім предметних):

Здоров'язбережувальна компетентність

Як захистити повітря від забруднення і своє здоров'я від небезпеки? Простих рецептів боротьби немає. Правда, люди можуть зменшити забруднення, економно витрачаючи енергію, контролюючи вміст шкідливих речовин у вихлопних газах і викидах електростанцій, обладнавши заводські труби очисними пристроями. А кожен, хто палить, міг би відмовитися від цієї згубної звички (*З журналу*).

Компетентності, яких набувають учні (окрім предметних):

Екологічні компетентності

488. I. Прочитайте текст. Скажіть, хто бере участь у розмові. Визначте тему та основну думку тексту.

По Десні чахкотить бакенщикова моторка з ліхтариком на маленькій щоглі і прапорцем на кормі. Зробивши півколо, підрулює до берега. Хлоп'ята наввипередки мчать до неї, аж бризки увсебіч розлітаються.

— Дядьку Назаре, покатайте!— просять бакенщика.

Він глушить мотора, викидає на берег якорець.

— Бач які! — мружить голубі очі під вицвілими на сонці бровами. — Чого б це я вас задарма катав? От яке ви сьогодні добре діло зробили?

— А ми рибу ловили. Руками. В озерці її аж кишить. Тільки маленька, — хваляться Олег і Петрик.

— В озерці, кажете? — перепитує. — Ану покажіть, де воно. Озеречко сховалося за лозняком, у видолинку. Дядько Назар обходить його, приглядається до води, порослої зіллям, міряє патичком глибину.

— Так ось що, хлопці, — обводить кожного поглядом. — Бойове завдання вам буде. Гайда по домівках по відра, по тазики! І негайно сюди повертайтеся.

Невдовзі на озері кипить робота. Хлоп'ята черпають воду з риб'ячим мальком, передають відра, тазики з рук у руки, по ланцюжку, а вже дядько Назар випускає мальок у річку. Було озерце й немає. Тільки малі жабенята стрибають на дні, не зрозуміло їм, куди вода поділася.

— От і зробили ми добре діло, — мовить. — Озеречко за тиждень висохло б, і риби — каюк. А в Десні їй роздолля, за літо велика виросте. А тепер, хлопці, можна і покататися! (За В. Чухлібом).

II. Як записано пряму мову в тексті?

Види вправ та компетентнісних завдань

Вправи з ключами

239. Запишіть слова у три стовпчики: а) ті, в яких однакова кількість букв і звуків; б) ті, в яких букв більше, ніж звуків; в) ті, в яких звуків більше, ніж букв.

Острів, здивованість, подзвонити, олія, стріха, щедрий, проводжати, хата, ягня, грім, якір, родзинка, щока, поведінка, оголосять, воджу, людина, тюль.

Ключ. Якщо ви правильно виконали завдання, з других букв слів прочитаєте початок прислів'я: «... ходити».

Мовні задачі

444. Розв'яжіть мовну задачу.

П'ятикласники склали речення з узагальнювальним словом *усе*. Богдан склав таке речення: «*І плащі, і костюми, і спідниці — усе це можна купити в магазині одягу*». Олесь записав у зошиті: «*Усе за вікном поїзда бігло, віддалялося й зникало за обрієм*». Хто з хлопців правильно виконав завдання?

«Розвиваємо емоції»

97. Розвиваємо емоції. Розгляньте світлини. Складіть невелику усну розповідь про те, що може робити вдома твій улюбленець, коли залишається на самоті. Якщо ти не маєш домашньої тваринки, пофантазуй, що робили б твої улюблені іграшки, якби ожили.

Види вправ та компетентнісних завдань

Тестові завдання,
аудіодиктанти (під QR-
кодами)

<https://learningapps.org/watch?v=p3u1bgzc321>

Вправи для допитливих

373. Розвиваємо уяву. Ти — людина із надзвичайними здібностями. Розкажи про себе: як тебе звати, які надзвичайні здібності ти маєш і як тобі допомагає це в житті. У розповіді використовуй словосполучення: *надзвичайні здібності, відрізнятися від інших, унікальні можливості, робити краще за інших, діяти в незвичних умовах, допомагає мені, не завдає шкоди.*

«Розвиваємо уяву»

157. Розвиваємо уяву. Ви — учасник (учасниця) шоу-гри «Останній герой» і вам одному/одній потрібно вижити протягом тривалого часу на безлюдному острові серед океану. На острові є звірі й птахи, пальми, ліани й листяні дерева, проте немає прісної води. З собою, крім літнього одягу, ви можете взяти п'ять речей. Що ви візьмете з собою і як ці речі допоможуть вам вижити?

Види вправ та компетентнісних завдань

Завдання для самостійної роботи

156. Підготуйте усну розповідь «Пригода влітку». Продумайте, який темп читання, гучність мовлення ви оберете. Запишіть свою розповідь на диктофон, прослухайте запис. Спробуйте самотійно знайти недоліки, подумайте, які зміни необхідно зробити у змісті і в усному виконанні розповіді.

Вправи на редагування

379. Яких помилок припустилися учні, складаючи подані словосполучення? Відредагуйте і запишіть словосполучення, позначаючи головне слово в кожному.

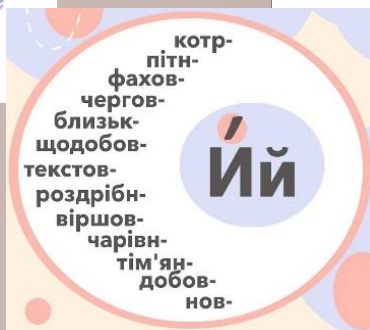
Приймати участь, дякувати батьків, відкрити двері, закрий очі, захворів грипом, навчатися малюванню, подорожував дві неділі, пробачити мене.

Види вправ та компетентнісних завдань

Мовні шаради,
хмари слів,
мнемонічні
засоби

Відповідно (до чого?) до розкладу
Опанувати (що?) мови програмування
Вчитися (чого?) математики
Мільйон гривень Сміятися (з кого? з чого?) з кінофільму
Дякувати (кому?) друзям
Відповідно (до чого?) до розкладу
Дякувати (кому?) друзям

фен О мен
к О сий
рук О пис
чорн О слив
чорн О зем
упод О бання
гурт О житок
бор О давка
агрон О мія
вим О га
заст О порити
літ О пис
пом О вчати
зуб О жіння
бос О ніж
кр О іти

Завдання для
парної та
групової роботи

394. Попрацюйте у групі з однокласниками та однокласницями. Утворіть із поданих слів прислів'я, запишіть їх. Підкресліть граматичні основи, поставте, де треба, тире між підметом і присудком.

1. Велике, сусід, злий, лихо.
2. Труд, почесний, всякий.
3. Народ, дзеркало, собі, сам.
4. Люта, заздрощі, хвороба.
5. Навчання, корінь, гіркий, його, солодкий, плід, а.
6. Прожити, вік, не, перейти, поле.
7. Тиха, обвалює, вода, берег.

Рубрики в підручнику

«І від тебе теж
залежить мови
рідної краса»

(практикум зі слововживання
та культури мовлення)

Як правильно сказати — *усмішка* чи *посмішка*? Обидва слова є в нашій мові, але вони різняться своїм значенням. Усмішка — від слова *усміхатися* — означає позитивні емоції, вияв доброзичливості, щирості. «Красива **усмішка** інтригує, скромна розчулює, добра радує, щаслива зачаровує, щира надихає», — говорив мовознавець Іван Ющук. *Посмішка* — від слова *посміятися* — містить негативний відтінок. У творі Олеся Гончара читаємо: «На вустах супротивника намалювалася злорадна **посмішка**».

«Говорять ваші
однолітки»

(власні аудіовисловлення
п'ятикласників щодо мовної
теми, поради з досвіду,
уміщені під QR-кодами)

<https://drive.google.com/file/d/1zICujRzRA5qvoIL13GG4bUpofV4OgkHJ/view>

<https://drive.google.com/file/d/1tEwkQmOgEf8jICPXdtIjLgUkYAJv0h6/view>

https://drive.google.com/file/d/1QBnaq_NUH3agq0nEG8vL5J_GCJZSd7fR/view?usp=drivesdk

Рубрики в підручнику

«Наш календарик»

(Відомості про державні, національні й релігійні свята; розвиток мовлення, уяви, емоцій, зв'язок з іншими предметами)

«До речі...»

(розповідь про цікаві факти, формування загальнокультурної компетентності, спонукання до пошуку інформації)

9 листопада – День української писемності та мови
НЕСТОР ЛІТОПИСЕЦЬ

(текст)

1. Чому День української писемності та мови пов'язують з ім'ям Нестора Літописця?
2. Що вам відомо про літописи з уроків історії?
3. Розкажіть про життя і діяльність Нестора Літописця.

До речі...

Український письменник Іван Франко майже завжди носив вишивану сорочку. Любив одягати вишиванку і в будні, і у свята; носив її з європейським костюмом, під піджак, запровадивши власний стиль поєднання національної традиції і модерного вбрання.

Додатковий методичний апарат

Поради учням щодо користування підручником

Орієнтування учнів на вимоги до знань та вмінь

Комплекс контрольних запитань та завдань для повторення

Інтерактивні тести, аудіодиктати з можливістю самоперевірки, довідковий матеріал (під QR-кодами)

Система умовних позначень

- основне правило;
- правило-підказка;
- запитання і завдання;
- вправа з ключем;
- мовна задача;
- домашнє завдання;

Короткий словник наголосів, тлумачний словничок

Узагальнювальні таблиці з мовних тем

Слайди «знайди помилку»

Сучасне та дидактично вмотивоване художнє оформлення

Структура параграфів підручника

Порушення проблеми, спостереження (вправа-дослідження)

Ваш конспект (стислий виклад теоретичного матеріалу, «підказки» до найбільш складного для розуміння, словникова робота)

Ваш коментар (питання для обговорення, вправи та завдання, висновки)

Інтелектуальне дозвілля (завдання для домашньої роботи, для допитливих, підсумок-відповідь щодо порушеної на початку проблеми тощо)

Завтра на урок

§ 13. ПАРОНІМИ

Чому потрібно чітко розрізняти значення слів-паронімів?

115. I. Розгляньте ілюстрацію. Скажіть, яке її призначення. Поміркуйте, чи правильно вжите слово *ефектний*.

Пральний порошок «Сила» — ефектний засіб для боротьби з плямами.

II. «Я хочу сказати своє слово». Чи потрібно довіряти рекламним плакатам із помилками?

Пароніми — це слова, близькі за звучанням, але різні (частково або повністю) за значенням. Наприклад: усмішка (*веселий, лагідний сміх*) — посмішка (*глузливий, в'їдливий сміх*), корисний (*той, який приносить або здатен приносити користь, дає добрі наслідки*) — корисливий (*той, який прагне до власної вигоди, робить заради наживи*).

Завтра на урок

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

116. Прочитайте речення, добираючи потрібні за змістом слова. Свій вибір обґрунтуйте.

Ожеледь, ожеледиця	У садках гірським кришталем блищала ожеледь, бурульки іскрилися і мінилися діамантами (З. Тулуб). Надворі — ні проїхати, ні пройти: ... , ковзаниця (С. Дерманський).
Лісовий, лісистий	Духмяні ... ягоди були для нас, малих, найбільшою диво-вижею (К. Тищенко). Береги річки були розлогими й ... , навколо росли берези, дубки та верби (М. Стельмах).
Крилатий, крилатий	Наче моторошний сон, врізалась мені в серце ота перша дитяча зустріч із орлом — степовим ... розбійником (О. Гончар). Під ... кущем — рятівний затінок (А. Коваль).
Відтінок, відтінок	На географічних картах глибина морів і океанів позначається ... голубою фарби. Лісове бездоріжжя — найскладніший ... нашої подорожі.

117. Розгляньте схему. Розкажіть про особливості вживання прислівників *мимохить* і *мимохідь*. Складіть і запишіть із ними речення.

Мимохить	!	Мимохідь
мимоволі, ненароком, знехотя, підсвідомо,		по дорозі, (сказати) між іншим, (почути) краєм вуха, (побачити) краєм ока

118. Спишіть речення, вставляючи з довідки потрібні за змістом слова.

1. Січ. Тут навкруги ... рови і окопи (М. Кропивницький). 2. Як погода добра, то в нас — рай ... (Панас Мирний). 3. У хворого ... колір обличчя (А. Тесленко). 4. Незначна смужка ... просторів півдня України в надрах своїх ховала залізні багатства (О. Досвітній).

Довідка: земний, земляний, земельний, землянистий.

119. Хто швидше? Складіть словосполучення, добираючи з дужок потрібні слова. Свій вибір обґрунтуйте.

Дружн(ий, а) (колектив, порада), почуття (холоду, образи), особист(ий, е) (життя, займенник), туристськ(ий, а) (намет, компанія), яблучний (сад, оцет), сердев(ий, а) м'яз, подяка, щира (посмішка, усмішка).

Ключ. Якщо ви правильно виконали завдання, із перших букв слів, вибраних із дужок, складеться початок народного прислів'я: «... мила своя сторона».

120. Прочитайте речення, знайдіть помилки. Відредаговані речення запишіть.

1. Я випадково спутав твій номер телефона. 2. У музикальній школі відбувся великий концерт, під час якого виступили і вчителі, і вихованці. 3. Біля книжної полиці стоїть м'яке крісло мого дідуся. 4. Маріїнський палац — пам'ятник архітектури, справжня окраса нашої столиці. 5. «Харків — місце мого дитинства», — захоплено розповідав юнак (З учнівських творів).

Мій конспект

Незважаючи на близьке звучання, пароніми мають відтінки у значенні або й зовсім різне значення, тому їх часто сплутують. Саме тому найчастіше трапляються помилки. Якщо ви сумніваєтесь, яке з близькозвучних слів потрібно вжити, неодмінно зверніться до словника.

«І від тебе теж залежить мови рідної краса»

Дуже часто виникає питання, який прикметник слід уживати — *музичний* чи *музикальний*. Ці слова мають свої особливості вживання. Прикметник *музичний* утворений від іменника *му́зика* і виражає ознаку, що стосується музики як виду мистецтва: *школа музики* — *музична школа*, *у супроводі музики* — *музичний супровід*. Слово *музикальний* твориться від іменника *музика* (музикант) і використовується у значенні сприйняття музики або її виконання: *слух музиканта* — *музикальний слух*.

Якщо ж у вас виникли сумніви, який прикметник використати, зробіть невелике дослідження: спробуйте перед словом поставити прислівники *дуже*, *надзвичайно* або *настільки*. Зі словом *музичний* вони не поєднуються. Не можна сказати: *дуже музична школа*. Зі словом *музикальний* вони живаються природньо. «Наша мова настільки музикальна, що сама проситься в пісню», — говорив дослідник народної творчості Олександр Дей.

Уроки мовленнєвого розвитку

12. І. Прочитайте тексти мовчки, зазначивши витрачений на це час. Якщо витрачено до однієї хвилини — ви читаєте дуже добре; якщо хвилину-півтори — непогано, але могли б читати й краще; якщо понад півтори хвилини — вам треба вдосконалювати техніку читання.

1. «Якщо я насправді коштую сто тисяч мільйонів, то чи можна отримати трохи готівкою, щоб я міг купити маленьке цуценя?» — пам'ятаєте ці зворушливі слова хлопчика з мультфільму «Малюк і Карлсон»?

Здавалося б, дитячий сюжет, але з глибоким змістом: деколи саме собака може зробити людину щасливою, навіть якщо у неї є справжні друзі. Але чому так відбувається? Що особливого в характері та звичках собак, що вони так чіпляють за душу? Чому саме собаку ми звикли називати найкращим другом людини?

З упевненістю можна сказати, що собаки здатні змінювати життя людей.

Цей факт доводять і вчені. Вони відзначають, що собаки допомагають:

- стати впевненішими й розвинути задатки лідера;
- досягти успіху в просуванні кар'єрними сходами і створенні бізнесу;
- стати більш товариськими й розкутими;
- позбутися внутрішніх комплексів;
- налагоджувати стосунки з родичами та друзями (*Із блогу*).

2. Ми ходили з Діком гуляти найчастіше до лісу неподалік нашого села, за полем, трохи на горі. Гуляли здебільшого самі або з моїми друзями — вони теж брали своїх

Уроки мовленнєвого розвитку

собак, але жоден із них за красою Дікові й у підметки не годився.

Гуляти юрмою було весело, та все одно мені більше подобалося ходити в ліс самотою, тільки з моїм псом. То були незабутні миті. Коли він шукав мене, коли я навмисне трохи відставав або ховався в кущах. Шукав і знаходив. І ми обоє раділи цій швидкій зустрічі. Пес задоволений, бо знайшов господаря, господар задоволений, бо в нього такий розумний пес, і обоє — бо ви любите одне одного, бо ви знову разом (О. Сенцов).

II. Виконайте тестові завдання.

1. У зачині тексту 1 процитовано фразу...

- A** з мультфільму «Кіт, який гуляв, як сам хотів»
- B** з мультфільму «Малюк і Карлсон»
- V** з мультфільму «Жив-був пес»
- Г** з оповідання «Собака» Майка Йогансена

2. Обидва тексти об'єднує думка ...

- A** собака — перша свійська тварина
- B** щоб утримувати собаку, треба мати особливі умови
- V** собака — найкращий друг людини
- Г** собаки здатні змінювати людей

3. У тексті 1 наявні всі твердження, ОКРІМ...

- A** собаки допомагають у налагодженні стосунків з рідними

ЗНАЧЕННЯ МОВИ В НАШОМУ ЖИТТІ

B власники собаки набувають більшої впевненості в собі

V собаки допомагають позбутися комплексів

Г власників собак бояться недоброзичливці

4. Де найбільше любив вигулювати свого чотирилапого друга Діка хлопчик (текст 2)?

A у лісі

B у полі

V біля школи

Г у садку

5. Вислів у підметки не годитися в тексті 2 означає...

A ні до чого не придатний

B бути гіршим за інших за певними якостями

V бути дуже старим

Г бути найкращим

6. Прогулюючись зі своїм вихованцем, хлопчик найбільше радів з того, що його пес...

A найпрудкіший

B найкрасивіший

V найрозумніший

Г найлютіший

III. Дайте відповіді на запитання.

1. Які заголовки можна дібрати до текстів?

2. Яке призначення тексту 1?

3. Розгляньте фотоілюстрацію. Чи таким ви уявляли собаку Діка?

IV. Поміркуйте, які види мовленнєвої діяльності ви використали, виконуючи попередні завдання вправи.

Говорять ваші однолітки

<https://cutt.ly/r1ZDZtI>

Уроки мовленнєвого розвитку

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК

Види мовленнєвих помилок. Робота над виправленням помилок, допущених у переказі

1. У чому полягає відмінність між мовою і мовленням?
2. Що таке текст?
3. Що таке тема й основна думка висловлювання?

68. Прочитайте текст. Визначте його тему й основну думку. Доберіть заголовок. Підготуйте докладний усний переказ тексту.

Було це дуже давно. Жила собі в лісі добра бабуся-ворожка. Вона лікувала зіллям людей. Одного разу знайшла бабуся немовлятко. Зраділа стара, взяла його виховувати. Назвала Іванком. Коли хлопчикові виповнився рік, бабуся дала йому кухлик відвару зілля, він випив і виріс. Щороку стара давала хлопцеві відвар. За п'ять років зробився Іванко багатирем.

Прилетів якось у ті краї лютий змії. Оселився біля одного села і почав людей забирати. Повела бабуся Іванка в ліс, відкрила потаємну печеру. Знайшов там Іванко коня і зброю. Як узяв у руки меч — відчув силу надзвичайну, вирішив змія вбити.

Довгою була битва зі змієм. Знеслилися Іванко. Підійшла бабуся, дала кухоль відвару, випив Іванко. Повернулися до нього сили, і вбив він змія. Визволив Іванко полонених. Від того часу прозивають його Іван-богатир. (Із журналу).

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО

69. I. Розгляньте таблицю «Мовленнєві помилки». Прочитайте переказ тексту вправі 68, зроблений учнем. Зверніть увагу на позначки помилок, винесені на поля.

Види помилок	Суть помилок
Змістові (з)	Фактичні неточності (про якісь події або факти сказано неправильно, є щось зайве). Тему розкрито не повністю (про певні події або факти сказано недостатньо, між окремими думками немає зв'язку). Робота не відповідає плану.
Лексичні (л)	Неправильне слововживання (ужите зайве або таке, що не підходить за змістом, слово). Бідний словниковий запас (невиправдано повторюються ті самі або спільнокореневі слова). Вжито російські слова замість українських.
Граматичні (г)	Неправильно побудоване речення. Неправильне слововживання (слово вжито в невідповідній формі — сплутано рід, число чи відмінок).
Орфографічні (/)	Неправильно написане слово.
Пунктуаційні (v)	Неправильно поставлені розділові знаки.

ІВАН-БОГАТИР

Було це давно. Жила в одному лісі стара ворожка. Вона лікувала людей **зіллям**. Знайшла **бабуся** немовлятко. Взяла його **бабуся** і назвала Іванком. Коли хлопчику виповнився рік, дала **бабуся** йому кухлик відвару. Він випив, і виріс. Кожного року **бабуся** відвар давала. Через п'ять років став Іванко **великим**.

Прилетів у село змії. Він **почав** людей їсти. Привела бабуся Іванка в ліс **відкрила** печеру. Там були кінь і зброя. Взяв Іванко меч і **вітчув** силу. Вирішив змія вбити. Битва була довгою. **Знеслилися** Іванко. Бабуся дала йому відвар. Повернулися сили до Іванка. Вбив він змія. За це його називають Іван-**багатир**.

/л

√л

л

з

√

/

/

л

II. Чи повністю розкрита тема тексту? Чи є в тексті зайві речення, невиправдані повтори слів? Про що сказано недостатньо або неточно? За допомогою таблиці схарактеризуйте помилки, допущені в учнівському переказі.

Уроки мовленнєвого розвитку

70. Прочитайте учнівський переказ уривка з книжки «Змієві вали». Виправте помилки й запишіть.

Багато на Південному Бугу чаруючих куточків. На лівому березі є три величезні скелі. Звуться вони Сова, Ворота, Пугач. Остання **похожа** на людське обличчя. Чітко вимальовується камінне чоло, ніс, підборіддя.

Скеля Пугач

Чимало створено казок, та легенд про чудернацьку скелю. Одну з них охоче **пересказують** мешканці сусіднього села **богданівки**.

Сталося це в давні часи. Запорозжці боронили наш край від чужинців. Саме тут **росташувалась** козацька застава. Стояв тут сотник Пугач **с своєю** сотнею.

Якось напали на заставу ординці. Розпочався нерівний бій. Багато загинуло ворогів **але** ріділи й **казацькі** лави. **Повирнув** сотник коня до скель. Помчали козаки за отаманом. Кинулися ординці навздогін. Спрямував сотник коня зі скелі в річку. А ординці — за ним. Так знайшли вони свої могили у водах Бугу. Від **тогочасу** скеля отримала свою назву.

♦ До речі...

Через неухважність до мови, небажання розгорнути словник і перевірити написання слова або пригадати правила вживання розділових знаків люди припускаються помилок. Проаналізуйте помилки, які трапилися в рекламних оголошеннях у соціальних мережах і на упаковці товару відомої торгової марки, виправте їх.

Орфографічна помилка

Граматична, дві орфографічні й пунктуаційна помилки

Під час навчання в школі до якого рівню креативу тільки не доходять школярі. Ось одна зі шпаргалок, спробуйте згадатися що закодовано на цій шпаргалці? 😊

А які найцікавіші шпаргалки бачили ви? Поділіться ними в коментарях)...

Сторінки майбутнього підручника

 «І від тебе теж залежить мови рідної краса»

7. Прочитайте вірш Дмитра Білоуса. Визначте тему й основну думку висловлювання.

Коли ти плакаєш слово,
Мов струна, воно бринить.
Калиново, барвінково
Рідна мова пломенить.

Коли говориш, як належить —
Слово чисте, як роса.
І від тебе теж залежить
Мови рідної краса.

Цією поезією видатного митця слова Дмитра Білоуса ми започаткуємо рубрику «І від тебе теж залежить мови рідної краса», де будемо говорити про культуру мовлення.

- 8. Розв'яжіть мовну задачу.

Олесь записав у зошиті: «Мій дядько Андрій живе в Канаді, знає англійську й французьку мови, але вдома спілкується на українській мові». Якої мовленнєвої помилки припустився хлопець?

 Якщо йдеться про мову, дієслова **говорити, читати, писати, спілкуватися** вимагають від цього іменника орудного відмінка: *навчився читати українською мовою*. Доречним буде й уживання прислівника: *спілкуватися по-французьки*.
Дієслова **навчати (навчатися)** вимагають від іменника родового відмінка, а дієслово **вивчати** — знахідного відмінка: *навчати математики, навчатися робототехніки, вивчати право*.

- 9. I. Використовуючи матеріал вправ 1, 5, підготуйте усну розповідь «Значення мови в нашому житті» за поданим планом.

1. Жодна людина не може обійтися без мови.
2. За допомогою мови висловлюємо думки й почуття.

ЗНАЧЕННЯ МОВИ В НАШОМУ ЖИТТІ

3. Мова — духовне багатство народу.
4. Державна мова України.
 - II. Дайте письмову відповідь (3–4 речення) на запитання: «Чому мову вважають найбільшим скарбом людства?»

Мій конспект

- Мову називають найбільшим скарбом людства, бо:
- ♦ за її допомогою називаємо всі предмети, що нас оточують;
 - ♦ завдяки мові оформлюємо й виражаємо свої думки;
 - ♦ це головний засіб людського спілкування;
 - ♦ мова об'єднує нас у націю.

Говорять ваші однокласки

<https://cutt.ly/jlZDGGd>

<https://cutt.ly/0lZDJLk>

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК

Види мовленнєвої діяльності Навчальне читання мовчки

Не плутайте поняття «мова» і «мовлення».

Мова — засіб спілкування.

Мовлення — спілкування за допомогою мови. Мовлення — це мова в дії, роботі, це використання людиною мови під час спілкування.

Що повинна робити людина, щоб її мовлення було грамотним, цікавим і змістовним?

Сторінки майбутнього підручника

Слова іншомовного походження — один із засобів збагачення лексики української мови. Але надмірне вживання запозичених слів робить мову малозрозумілою. Для позначення більшості предметів і понять є **українські слова**: *біографія* — життєпис, *бібліофіл* — книголюб, *фіаско* — поразка тощо. Отже, вживати іншомовні слова треба доречно, відповідно до ситуації спілкування.

127. Прочитайте. Запишіть, замінюючи недоречно вжиті іншомовні слова українськими відповідниками.

1. З-поміж галуззя випурхнув гігантський голуб, сів на землю і почав воркувати. 2. Хлопці постійно сварилися, у жодному питанні не могли дійти консенсусу. 3. Реальний друг завжди приходив на допомогу. 4. Ми, домовившись про наступне рандеву, почали прощатися. 5. Дистанцію в один метр равлик долає близько години. 6. Сек'юриті, що стояв біля входу, з підозрою дивився на хлопців (*З учн. творів*).

Довідка: великий, справжній, побачення, згода, відстань, охоронець.

128. I. Прочитайте текст. Назвіть іншомовні слова, які трапились під час читання. Яких недоречно вжитих іншомовних слів можна було уникнути, замінивши їх українськими?

Інстаграм — програма для обміну зображеннями та відео. Користувачі інстаграму можуть публікувати невеликий текст і використовувати хештеги (#) для обміну фото, думками або спогадами з онлайн-спільнотою. Ви можете спостерігати за подіями з життя своїх друзів, членів родини, селебриті і навіть рекламними постами компаній в інстаграмі. Близько 10% дітей та молоді, які переглядали різні сторі в інстаграмі, вважають, що користування цією програмою не завжди безпечно.

На їхню думку, небезпеку становлять недоречні, а часом і неприпустимі для перегляду дітьми повідомлення чи

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

публікації, незрозумілі або образливі коментарі, що пишуть різні люди, зокрема й незнайомці. Буває, що злочинці навмисно стежать за постами дописувачів.

Водночас інстаграм — можливість дізнатися більше про друзів, знайомих, рідню, селебриті або сторінками компаній, які вас цікавлять, розміщувати власні фото-, відеосторі. Головне — дбати про безпеку в мережі і не дозволити маніпулювати вами, чинити булінг або ж вимагати від вас якусь інформацію чи кошти.

II. «Я хочу сказати своє слово». Чи траплялося з вами таке, коли хтось намагався цюквати вас у соціальних мережах? Як можна запобігти цьому?

129. Прочитайте. Скажіть, до якого стилю мовлення належить текст. Випишіть іншомовні слова.

ГАЗЕТА ЧИ ДРІБНА МОНЕТА?

Латинська мова запозичила з перської слово *gaza*, що означало «скарб», «царська казна». Очевидно, під впливом цього слова в італійській мові виникла назва дрібної срібної монети — *gazetta*. І коли 1563 року у Венеції з'явилася перша газета, за право прочитати її (вона була написана від руки) брали платню — цю дрібну монету. Згодом так почали називати і саме періодичне видання.

Історію виникнення цієї назви пояснюють і по-іншому. Її виводять від зменшеної форми італійського слова *gazza*,

Сторінки майбутнього підручника

170. Прочитайте речення. Знайдіть просторічні слова, доберіть до них синоніми.

1. Хлопець вхопив патишок і почав шпортатися в дуплі, забитому сухим торішнім листям (*П. Колесник*). 2. Гляне Уляна на тебе, то неначе по коліна в землю вгонить; стоїш, як телепень, та тільки баньками лупаєш (*О. Стороженко*). 3. А я не люблю тих, хто жере хліб, не зароблений власним потом (*П. Кочура*). 4. Бідолашна дитина! Зовсім ухайдохалася біля тих книжок (*А. Дімаров*).

171. Прочитайте речення, знайдіть помилки. Відредаговані речення запишіть.

1. До Міжнародного дня рідної мови запланували багато цікавих мироприемств. 2. Бабуся попросила мене купити глазні каплі. 3. «Приємного апетиту!» — побажала нам Олена, ставлячи тарілки з їдою. 4. Прогулянка на воздушному шарі запам'яталася мені надовго. 5. На слідуєче літо ми обов'язково ще раз побуваємо в Карпатах (*З учнівських творів*).

172. I. Прочитайте тексти. Визначте тему й основну думку кожного висловлювання.

ОБЕРЕЖНО! СЛЕНГ!

Мова — це засіб нашого спілкування. Так би мовити, це наша трансляція у світ. Та з огляду на те, що межі все розмитіші, а кордони тепер долати легко, в мову приходять геть нові слова. І найбільше їх продукує молодь, звісно.

Часом однієї поїздки в маршрутці достатньо, аби усвідомити, що молоді люди чи підлітки спілкуються якимись незрозумілими словечками. Можемо почути навіть від дітей: «Я ніц не шарю в тих задачах!» — «Не парся, це реально ізі».

Обережно! Це — сленг! Але не думайте, що він з'явився лише тепер чи декілька років тому. Сленг був і в грецькій, і в латинській мовах, бо людям у всі часи хочеться говорити простіше, приперчувати розмову якимись своїми висловами та надавати словам особливого значення. Та є одне «але». Часто це переходить межі виправданого мовного використання. І стає незрозумілим той факт, як, маючи стільки милозвучних слів у мові (*а їх приблизно 256 тисяч*), люди користуються такими, як-от: *втикати* (замість *вдивлятися, дивитися*),

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

прикалуватися (замість *насміхатися, жартувати*), *шарити* (замість *розуміти*), *балдьож* (замість *задоволення*).

Мова була б мертва, якби не розвивалася і не випускала до себе нових мешканців. Однак такі «жителі» часто витісняють старих і наводять свої порядки у всьому помешканні. Тому нові слова в українській мові треба використовувати обережно і з розумом (*О. Петрик*).

СЛЕНГ — НЕПОВТОРНА ФОРМА МОВИ

Досить вживаним у сьогоднішній є комп'ютерний сленг, який набув поширення як специфічна мова, якою спілкувались у переважній більшості люди, що займались програмним забезпеченням та комп'ютерними технологіями. Оскільки популярність комп'ютерів та інтернету дедалі зростає у молодіжному середовищі, шириться мода на комп'ютерний сленг. Для його розуміння вже навіть почали складати словники. До того ж вимушені заміни традиційних шкільних уроків на дистанційне навчання додали до активного запасу слів такі, як онлайн-урок, асинхронне навчання, зум тощо. Усім школярам відомі сленгові слова: ноут (*ноутбук*), нет (*інтернет*), зауглити (*пошукати*), чатитись (*спілкуватися за допомогою повідомлень*), вебкам (*вебкамера*), онлайн (*у мережі*), постити/розшарити (*створювати власні публікації/поділитися чужими дописами в інтернеті*) тощо.

Кожна людина має своє коло спілкування. Виходячи з особливостей певної групи, формується неповторна форма мови — сленг. Молодіжний сленг дозволяє висловлювати свою думку в цікавій, іноді абсурдній формі. Найпоширеніші види молодіжного сленгу на сьогоднішній день — це жаргон учнів, солдатів, неформалів та інших груп, що мають спільні інтереси (*За О. Шевченко*).

II. Дайте відповіді на запитання.

- ! 1. Який із поданих текстів містить нейтральну інформацію про сленг, а який — застерігає від уживання сленгових слів?
2. Чи часто ви вживаєте сленгові слова у власному мовленні?
3. Із якою сферою вашого життя пов'язане використання сленгу?

III. «Я хочу сказати своє слово». Висловіть власне ставлення до молодіжного сленгу: він засмічує чи збагачує мовлення людини?

Сторінки майбутнього підручника

СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦІЯ

400. Спишіть речення, підкресліть граматичні основи. Яке з речень має підмет і присудок?

1. Не погасни маревом, не розвійся сном, хмаркою ласкавою за моїм вікном (*А. Малишко*). 2. У чужій пасіці бджіл не розведеш (*Нар. творчість*). 4. Напевно, через годину буде світати (*О. Гончар*). 5. Тиша. Тільки іноді закрипить старий дуб (*Є. Гуцало*). 6. Задзвонили в усі дзвони по всій Україні (*Т. Шевченко*).

Мій конспект

Речення з одним головним членом (підметом або присудком) широко використовуються в українській мові. Вони називаються *односкладними*. Їхній зміст цілком зрозумілий.

§ 46. ВИДИ РЕЧЕНЬ ЗА МЕТОЮ ВИСЛОВЛЮВАННЯ. ОКЛИЧНІ РЕЧЕННЯ

Для чого існують різні речення за метою висловлювання й інтонацією?

401. I. Прочитайте текст.

1. Певно, ви знаєте, що ютуб дозволяє переглядати, публікувати та коментувати відеосюжети. 2. Це відкриває різні можливості! Кожен може створити обліковий запис на ютубі, зберігати власні відеозаписи, слухати музику, переглядати корисні навчальні матеріали, додавати коментарі!

3. А чи відомо вам, що користування цим сайтом може призвести до неприємностей? 4. Наприклад, у коментарях до ваших відеосюжетів незнайомі вам люди можуть написати недоречні або образливі висловлення, ви можете побачити вміст, неприпустимий для перегляду дітьми, або вам надочучатиме нав'язлива реклама. 5. Доводилося вам натрапляти на образливі коментарі чи чути лайливі слова у різних мережах? 6. Чи використовували ви ютуб, бажаючи навчитися чогось нового, тобто з освітньою метою? 7. Збагачайте свої знання корисними відомостями, які допоможуть у навчанні. 8. Не гайте часу, переглядаючи відео, які не містять цікавої й розумної інформації! (*За С. Дзубою*).

II. Дайте відповіді на запитання.

1. Які з речень містять розповідь про щось?
2. У яких реченнях про щось запитують?
3. Яким реченням спонукають до дії?
4. Які з речень слід вимовляти з підвищеною інтонацією?

За метою висловлювання речення поділяються на **розповідні, питальні, спонукальні**.

Розповідними називаються речення, у яких про когось або про щось розповідається. Наприклад: *Встає над нами сонце* (*В. Симоненко*). **Питальними** називаються речення, у яких про когось або про щось запитують. Наприклад: *Хто знає Україну?* (*Марко Вовчок*).

Спонукальними називаються речення, у яких містяться наказ, порада або прохання. Наприклад: *Яремо! Принеси води!* (*Т. Шевченко*).

402. Ппрацюйте в парі з сусідкою/сусідом по парті. Складіть і запишіть кожен по одному розповідному, питальному й спонукальному реченню. Здійсніть взаємоперевірку робіт.

403. Прочитайте. Визначте види речень за метою висловлювання.

1. Ми любимо Вітчизну святою любов'ю (*В. Сосюра*). 2. Не чекай од осені сонця (*Нар. творчість*). 3. Ти любиш дивитися на небо? (*П. Загребельний*). 4. Буду я навчатись мови золотої у трави-веснянки, у гори крутої (*А. Малишко*). 5. Учтітєся, брати мої, думайте, читайте! (*Т. Шевченко*).

Пам'ятайте! Питальні речення здебільшого починаються словами *що, хіба, чи, як, який, яка, яке, коли, куди, де* та іншими. У питальному реченні більшою силою голосу виділяється одне слово. Цим словом мовець показує, що саме його цікавить.

Наприклад:

- Ти†** підеш сьогодні в кіно?
- Ти **підеш†** сьогодні в кіно?
- Ти підеш **сьогодні†** в кіно?
- Ти підеш сьогодні **в кіно†**?

У кінці питального речення ставиться знак питання.